

Miquel Antoni Cruz i Morente, *La revista Canigó. Un exemple per a la memòria democràtica i plural (1954-1983)*, Càtedra Interuniversitària de Memòria Democràtica de la Comunitat Valenciana, Alacant, Universitat d'Alacant, 2018, 281 p. ISBN: 978-84-1302-025-9.

La revista *Canigó*, dirigida per la parella formada per Xavier Dalfó i Hors (Figueres, 1933-Barcelona, 2016) i Isabel-Clara Simó i Monllor (Alcoi, 1943-Barcelona, 2020), és tot un referent d'un temps i d'uns països. Per tant, cal felicitar-nos per poder llegir un bon estudi que ens endinsa en la trajectòria —no exempta de dificultats i en una època de repressió— d'aquesta publicació.

Des de fa ja uns anys, el Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant ha contribuït a preservar la memòria i estudiar la trajectòria i obra d'Isabel-Clara Simó, sota el mestratge del doctor Carles Cortés, que hi ha contribuït amb diversos treballs propis i dirigint altres recerques i estudis, com és el cas d'aquest volum, fruit de la tesi doctoral de Miquel Cruz, dedicada a la revista *Canigó*. Revista, a més, que, gràcies a l'Arxiu de la Democràcia també de la Universitat d'Alacant, ha estat digitalitzada i és d'accés obert. Cal afegir-hi que en tots aquests projectes tant de recerca i anàlisi literària com l'esmentat de digitalització van comptar amb la predisposició i l'ajut de Xavier Dalfó i Isabel-Clara Simó. Per tant, aquest estudi exhaustiu de Miquel Cruz Morente parteix de fonaments ben sòlids i de fonts directes que enriqueixen la història que se'ns descriu d'aquesta revista. Així, per exemple, el llibre s'obre amb un pròleg breu d'Isabel-Clara Simó que, a banda d'explicar a grans trets aquest seu projecte editorial, conclou que va valdre molt la pena, que, «va ser una gran idea i una abnegada empresa» i valia «tota la pena del món» (p. 15).

Miquel Cruz Morente, que hi va dedicar la seva tesi doctoral i ha publicat diversos estudis sobre la revista i sobre l'escriptura de la seva directora, parteix d'aquestes fonts citades i d'una gran i completa documentació, amb molt de treball d'hemeroteca i de contextualització, a més del testimoni contrastat amb els seus dos directors. El llibre,

tal com indica el seu títol, ressegueix minuciosament i al detall la creació, l'evolució i les diferents etapes de la revista *Canigó*, setmanari de referència de la cultura catalana en temps del franquisme i els primers anys de la democràcia. Aquest treball científic i ordenat mostra, en aquest context de la dictadura, com la revista *Canigó* significa una ruptura i aporta aires nous de llibertat, així com el seu paper cabdal per parlar —un dels continguts en què incideix més a fons Cruz— de la literatura catalana en tots els seus territoris. Per dur a terme aquest propòsit de reconstrucció de les gairebé tres dècades de la revista, des del 1954 fins al 1983, l'autor estableix tres etapes: la inicial, el de la seva creació a Figueres com a publicació local i mensual; la segona a partir de 1971, quan passa a ser setmanal, en català i d'àmbit de difusió a tots els Països Catalans, i la final des de 1975 fins a la seva desaparició, quan esdevé professional i la redacció s'estableix a Barcelona.

La virtut del treball de Miquel Cruz és la varietat de fonts contrastades que esdevenen un mosaic que ens permet un retrat ple de matisos de la creació i l'evolució de *Canigó*. Ja des del principi podem veure com per situar —i comprendre— com neix la revista, se'ns ofereix un panorama acurat de l'estat de la premsa a Catalunya, sota la supervisió del doctor Francisco Sevillano, del Departament d'Humanitats de la Universitat d'Alacant, amb tot de prohibicions i censure que marcaven les lleis, així com del context social, polític, cultural i literari. Com, del no res, Xavier Dalfó, el 1954, amb 21 anys i amb connexions i complicitats a Figueres i tot l'Empordà, comença a publicar els primers números d'una revista en castellà, de 20 pàgines i que valia 4 pessetes, i dels molts problemes i sacrificis per poder-la mantenir enmig de tants obstacles. Els joves Xavier Dalfó, Josep M. Barnils i Vicenç Burgas, col·laboradors aleshores de la revista *Ampurdán*, creen *Canigó: revista literaria, cultural y deportiva*. Topen, però, ja per poder tenir l'autorització per publicar el primer número, amb l'oposició justament del director de la revista esmentada, *Ampurdán*, òrgan del règim i del Movimiento, Joaquim Gironella, que no volia competència. Superats els tràmits i amb una autorització provisional, Xavier Dalfó comença a dirigir, editar, escriure i fer tots els papers de l'auca per tirar endavant aquesta revista, que tindrà un llarg recorregut i esdevindrà, com he comentat, un referent nacional.

Cruz, que no defuig, ans al contrari, les fonts i hemeroteques locals, explica aquesta iniciativa de Xavier Dalfó, que no es guanyarà la vida amb la revista, la qual es patrocina amb els anuncis, i com amb els seus contactes va crear una estructura estable que va anar publicant sobre literatura, cultura i història de l'Empordà, a més de plantejar reivindicacions culturals, i va aconseguir un bon èxit de públic. Clar que Dalfó comptava amb amistats i col·laboracions com les de Caterina Albert, Carles Fages de Climent, Salvador Dalí, Maria Àngels Anglada o Josep Pla, però és encomiable

que, a meitat dels anys 50, aconseguís aquest èxit amb seccions acurades i especialitzades, que Cruz inventaria amb atenció, dedicades a les arts i les lletres, amb articles d'història i crítica literàries.

Una línia editorial que, amb els anys i en paral·lel a la resistència antifranquista, esdevindria cada vegada més militant, més punyent i, per tant, amb moltes més multes, expedients i persecucions. És l'etapa en què *Canigó* esdevé una revista plural i progressista i en què incorpora noves signatures, com les de Paco Candel o Joan Fuster. I incorpora també l'alcoiana Isabel-Clara Simó, que havia guanyat una plaça de professora a l'Institut Ramon Muntaner de Figueres i amb qui Xavier Dalfo s'havia casat el 1968. Aquest canvi l'explica ella mateixa en el pròleg esmentat: de publicar els primers anys un sonet en català de Víctor Català —cosa que els va costar una multa immensa—, la revista es decanta cap a l'esquerra, l'independentisme hi és omnipresent i cada cop hi ha més articles en català fins que només n'hi ha un de sol en castellà. Però la censura i la repressió són constants, com va detallant Miquel Cruz, amb multes i expedients, com el rebut per un article de Francesc Candel l'agost de 1970, o fins i tot segrests el 1971 i 1972, a l'inici de la segona etapa.

A partir del 1971, passa a ser un setmanari en català, *Canigó: setmanari català d'informació general*, dirigit, des del 1972, per Isabel-Clara Simó que, tal com exigia la llei de premsa del 1966, havia aconseguit el carnet de periodista. El llibre de Miquel Cruz ens proporciona una visió acurada no tan sols de la revista, sinó que ens permet també veure l'evolució del context social, polític i cultural sobretot dels darrers anys del franquisme. Com segueix actuant la censura i com el setmanari i la gent qui hi escriu hi va topant però, al mateix temps, malgrat les multes, continuen defensant aferrissadament la llibertat d'expressió i els drets «d'informar-se i informar que són inseparables» (p. 106). En aquesta etapa, a més de les signatures ja esmentades, s'hi incorporen nous noms, com la mateixa directora, Xavier Fàbregas, Maria Aurèlia Capmany, Pere Calders o Montserrat Roig. Com s'hi parla de literatura, de teatre, d'art o de la Nova Cançó. I com, sobretot, la revista té un posicionament polític molt clar, en defensa de la cultura i llengua pròpies, de l'ensenyament en català i dels Països Catalans. Tot i això, per les circumstàncies del moment, Cruz la defineix, remetent a l'editorial de l'11 d'agost de 1973, com un mitjà legal però que, al mateix temps, no deixa de ser premsa *underground* (p. 136).

La tercera etapa s'inicia el 1975. Les dificultats econòmiques i de censura que havien tingut a Figueres s'incrementen després del trasllat a Barcelona i molts col·laboradors hi treballen desinteressadament. Una situació precària, que no canviarà tampoc amb el final del franquisme, ja que la revista no comptarà ni amb ajudes oficials ni suport de cap mena, i que acabarà amb el seu tancament el 1983. Ara bé,

tant pel que fa a la revista com pel que va passar en realitat, la mort del dictador no significà en absolut la mort del règim i, els darrers anys de la dictadura i primers de la Transició, la repressió encara es va accentuar. La repressió va continuar sent molt dura fins al 1978, amb nous expedients, sancions i segrests. Són diversos els exemples i causes. *Canigó* va mostrar la seva solidaritat i va seguir la vaga de premsa ran del consell de guerra i empresonament del periodista Josep M. Huertas Claveria el juliol de 1975 pel seu reportatge sobre la vida sexual a Barcelona al diari *TeleXprés*. Aquell mateix any, el número del 4 d'octubre de 1975 va ser segrestat per un article sobre Juan Paredes Manot, Txiqui, que va patir el darrer consell sumaríssim del franquisme i fou afusellat. O l'any següent, el maig de 1976, la revista és acusada de propaganda il·legal perquè es va fer ressò de la marxa de la llibertat per l'amnistia.

Tot i aquests grans entrebancs, la darrera etapa a Barcelona mostra la professionalització de *Canigó*, amb una edició molt acurada, completa i de molta qualitat. Justament, el 1976, comença a col·laborar-hi Quim Monzó en la seva doble vessant d'escriptor i dissenyador gràfic. Ho feu, segons Isabel-Clara Simó, perquè el mateix Monzó es va presentar a la redacció i els va dir que «la compaginació i l'aspecte eren lletgíssims» (p. 14). Hi publicarà articles i il·lustracions, dissenyarà portades i hi tindrà seccions en què juga amb el *collage* de textos i imatges. La revista continua també, tal com remarca i analitza amb precisió Miquel Cruz, amb la seva aposta per la normalització de la llengua —a l'ensenyament i als mitjans de comunicació— i per la cultura i literatura dels Països Catalans. A les pàgines dedicades a la literatura catalana, s'hi incorporen noves signatures, de les noves generacions, com el col·lectiu Trencavel, format per diversos autors i autores afins al PSAN, com ho era aleshores Simó. O també l'afany per visibilitzar les veus femenines i la defensa del feminisme. I, des de finals de 1981 fins al tancament, *Canigó* dedica una secció especial a la literatura catalana, «Papers» que, com assenyala l'autor d'aquest assaig, juntament amb les iniciatives culturals que porta a terme, els articles d'escriptors i escriptores de totes les edats i territoris —el llistat és immens— i els debats oberts a les noves veus del panorama literari d'aquells anys són cabdals en la recuperació i normalització de les lletres catalanes.

Tot es va acabar el 1983, en un moment que editaven 12.000 exemplars i tenien pensat de fer un diari alternatiu. Malgrat els esforços, escriu Cruz, «d'intentar fer un diari en defensa de la llengua pròpia dels Països Catalans, l'equip de *Canigó* es veu sotmès al tancament definitiu amb o sense pressions» (p. 201), tot i que apunta les pressions polítiques d'uns partits als quals, segons els seus directors, la revista els feia nosa. Fou el final de trenta anys d'informació, opinió, divulgació i cultura. Trenta anys que ara recuperem a través d'aquesta investigació acurada i documentada. El llibre de

Miquel Antoni Cruz i Morente omple, tal com es proposa en els seus objectius, i amb escriu, una part del buit existent sobre investigacions de revistes literàries catalanes contemporànies. I demostra, tal com conclou, que *Canigó* va esdevenir «un fenomen cultural amb transcendència social i política» (p. 267), sempre lluitant per la defensa de la democràcia, de la llibertat i de la llengua, la literatura i la cultura catalanes. Un treball que paga la pena de llegir perquè va més enllà del recorregut i l'evolució d'una publicació i perquè, tornant a l'inici, també ens parla, amb rigor i detall, de la història i la literatura d'un temps i d'uns països.

MONTSERRAT PALAU VERGÉS
Universitat Rovira i Virgili
montserrat.palau@urv.cat
ORCID 0000-0003-3723-1526